

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

УДК: 378.091.12

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.21774004>

Педагогічні аспекти гуманізації особистості викладача закладу вищої освіти

Безкорвайна Ольга Володимирівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна <https://orcid.0000-0001-7144-9946>

Кундеренко Іван Вікторович

кандидат філософських наук, доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна
<https://orcid.0000-0002-6115-499X>

Прийнято: 21.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація: *Метою статті є висвітлення актуальних аспектів гуманізації особистості викладача в освітньому процесі сучасного закладу вищої освіти.*

Методи. *У дослідженні використано комплекс теоретичних методів, з-поміж яких аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, що забезпечили системне опрацювання наукових теорій і положень, пов'язаних із визначенням гуманізації як цілісного соціокультурного та соціально-педагогічного феномену.*

Результати. *Обґрунтовано багатовимірність концепту гуманізації вищої освіти та розкрито його аксіологічну сутність. Розглянуто актуальні аспекти гуманізації особистості викладача закладу вищої освіти в контексті*

комунікативної проблематики, зокрема через перехід від авторитарного впливу до діалогічної взаємодії. Визначено, що в умовах сучасних соціокультурних та безпекових викликів гуманізація постає дієвим інструментом збереження людяності, розвитку соціальної згуртованості та підтримки психологічної стійкості (резильєнтності) суб'єктів освітнього процесу. Доведено, що успішна реалізація людиноцентричної моделі навчання безпосередньо залежить від внутрішньої культури педагога, актуалізації його емпатії, етичності та здатності до партнерської співпраці на засадах педагогіки успіху.

Висновки. Системно узагальнено педагогічні аспекти гуманізації вищої освіти та роль особистісного потенціалу викладача в цьому процесі. Концептуалізовано сутність людиноцентричної моделі навчання як переходу від авторитарного впливу до суб'єкт-суб'єктної діалогічної взаємодії й партнерства. Окреслено структуру сприятливого освітнього середовища, заснованого на принципах психологічного комфорту, інклюзивності, критичного мислення та аксіологічного підходу. Обґрунтовано критичну актуальність гуманізації для українських ЗВО в умовах війни як інструменту збереження людяності, соціальної згуртованості та підтримки психологічної стійкості (резильєнтності). Визначено, що успіх реформ залежить від внутрішньої культури педагога (його емпатії, етичності, рефлексії) та впровадження технологій педагогіки успіху й співпраці. Накреслено перспективи подальших розвідок, пов'язані з розвитком гуманістичної культури викладачів в умовах цифровізації освітнього простору.

Ключові слова: гуманізація вищої освіти, особистість викладача, освітнє середовище, аксіологічний підхід, людиноцентризм, педагогіка співпраці, педагогіка успіху, комунікативна культура.

Pedagogical Dimensions of Humanizing the Personality of a Higher Education

Instructor

Olha Bezkorovaina

Doctor of Science in Pedagogy, Professor, Head of
the Department of Pedagogy, Educational Management
and Social Work. Rivne State University of Humanities,
Rivne, Ukraine

<https://orcid.0000-0001-7144-9946>

Ivan Kunderenko

PhD, Associate Professor of the Department of
Pedagogy, Educational Management and Social Work.
Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine

<https://orcid.0000-0002-6115-499X>

Abstract. *The aim of the article is to highlight the current aspects of humanizing the instructor's personality within the educational process of a modern higher education institution. **Methods.** The study employs a complex of theoretical methods, including analysis, synthesis, comparison, and generalization, which ensured a systematic processing of scientific theories and concepts related to defining humanization as an integrated socio-cultural and socio-pedagogical phenomenon.*

Results. *The multidimensional nature of the concept of humanizing higher education is substantiated, and its axiological essence is revealed. Current aspects of humanizing the higher education instructor's personality are examined within the context of communicative issues, specifically through the transition from authoritarian influence to dialogic interaction. It is determined that under the conditions of contemporary socio-cultural and security challenges, humanization serves as an effective tool for preserving humanity, developing social cohesion, and supporting the psychological resilience of all*

participants in the educational process. It is proven that the successful implementation of a human-centric (person-centered) educational model directly depends on the internal culture of the instructor, as well as the actualization of their empathy, ethics, and capacity for partnership cooperation based on the principles of the pedagogy of success.

Conclusions *The paper offers a systematic synthesis of the pedagogical dimensions of humanizing higher education, with particular attention to the instructor's personal and professional capacities as a driving force in this process. Human-centered education is conceptualized as a shift away from authoritarian, one-directional teaching toward dialogic, subject-to-subject interaction and genuine partnership. The study outlines the core components of a supportive educational environment—psychological safety, inclusivity, critical inquiry, and a values-based (axiological) orientation.*

The analysis underscores the heightened importance of humanization within Ukrainian higher education during wartime, framing it as a means of safeguarding human dignity, strengthening social cohesion, and fostering psychological resilience. The findings indicate that the effectiveness of ongoing educational reforms is closely tied to the instructor's internal culture—particularly empathy, ethical commitment, and reflective practice—as well as the adoption of pedagogies grounded in cooperation and student success.

The article concludes by identifying future research directions, especially the cultivation of instructors' humanistic culture in the context of an increasingly digitalized educational environment.

Вступ. Розбудова системи освіти в умовах російсько-української війни, демократичні перетворення і соціальні зміни в суспільстві потребують виховання нестандартної, високо моральної, творчої особистості. Перед вищою школою виникають складні і відповідальні завдання, які не можуть бути розв'язані без фундаментальної перебудови змісту, форм і методів навчання і виховання студентської молоді. Вирішення цих завдань можливе лише через підвищення культурного рівня, відродження загальнолюдських духовних цінностей,

перебудови системи народної освіти, повернення її до гуманістичних джерел та морального виховання юнацтва. Виховання найтісніше пов'язане з духовним світом педагога, з потенціалом його особистості. Тому в умовах перебудови вищої педагогічної освіти особливого значення набуває проблема гуманізації процесу підготовки вчителя-вихователя. Сьогодні актуально звучать слова видатного українського вченого-педагога В.О.Сухомлинського: «Людина по-справжньому виховується тоді, коли вона й сама виховує іншу людину. Почуття особистої гідності, честі, гордості пробуджується в людині за тих умов, коли вона вкладає частину своїх духовних сил в іншу людину, прагне зробити її кращою, бачить у ній, як у дзеркалі, себе, свої моральні риси, творчі здібності, майстерність» [8, с.420]. Сьогодні вся прогресивна педагогічна громадськість шукає баланс між авторитарною та персоніфікованою (гуманістичною) педагогікою, між завданням закладу освіти щодо оптимального розвитку і потребами соціального розвитку суспільства, розумним примусом і свободою, автономією особистості та її відповідальністю, між розумовим і емоційним розвитком особистості, її самовираженням і необхідною сумою знань. Гуманістичну виховну систему характеризують єдність дій і широкі комунікації між усіма її структурними елементами та зовнішнім соціальним середовищем. Така система гарантує відсутність будь-якого тиску і насильства над людиною. Її можливо здійснювати лише за встановлення партнерських взаємовідносин між студентом і викладачем. Партнерство, демократичний стиль і норми гуманних стосунків розглядається як органічна складова виховної системи. Гуманній школі притаманні оптимістичний настрій, загальна атмосфера підтримки, взаємодопомоги, толерантності, людяності.

Процес формування гуманістичних цінностей в студентській молоді, на нашу думку, буде ефективним за вихідної умови, якщо: 1. Діяльність будується на основі суб'єкт-суб'єктивної взаємодії і діалогу педагога зі студентами, особистісно гуманістичного підходу до них. 2. Діяльність наповнена різноманітними, добродійними, творчими справами. 3. Активно використовуються національні

традиції поваги, піклування і допомоги людям.

Гуманізація освіти, суть якої зводиться до підвищення ролі здобувача в освітньому процесі, припускає, з одного боку, розвиток в студентів уваги і поваги до загальнолюдських цінностей, цінностей культури і природи, формування готовності їх охороняти і примножувати, а з другого – створення умов для прояву і розвитку людських здібностей, творчого потенціалу, самодіяльності, самостійності, громадянських якостей молодого людини.

Огляд літератури. Прогресивною тенденцією розвитку сучасного закладу освіти є пошуки шляхів гуманізації освітнього процесу, насамперед стосунків між усіма його учасниками. Основи цієї тенденції становить перехід людського суспільства до реалізації ідей гуманізму.

Ідея гуманістичної спрямованості освіти сягає глибини історії прогресивної педагогіки («Школа – майстерня гуманності», – неодноразово повторював Ян Амос Коменський). «Всяка школа насамперед повинна показати людині те, що в неї є найдорогоцінніше, змусивши її пізнати себе часткою безсмертного і живим органом світового, духовного розвитку людства» [6, с. 139].

Ідеї гуманізму і щастя людини проходять через філософські трактати і поетичну творчість Г. Сковороди. Він твердив, що людина створює матеріальні й ідеальні цінності, вона приходить у світ з природним прагненням щастя, має право на нього й повинна бути його в практичній і духовній діяльності. І найкраще ці цінності проявляються в її активній життєвій позиції, бо справжня мораль – це поєднання вчення і життя, слова і діла.

Видатний педагог В. О. Сухомлинський безперервно пропагував виховання в дітей та молоді безмежної любові до своєї рідної Вітчизни, глибокої любові до матері і батька, рідних, близьких, виявлення високого рівня духовної культури у повсякденній діяльності і поведінці.

Його праці «Серце віддаю дітям», «Сто порад вчителю», «Як виховати справжню людину» та інші є важливим керівництвом у формуванні розумного і вихованого учня, свідомого громадянина, духовно багатого, гуманного особистості.

Як теоретична так і практична спадщина В. О. Сухомлинського є основою нової концепції виховання і формування особистості підростаючого покоління: «яка формується не на принципах авторитарної педагогіки, а на загальнолюдських моральних цінностях» [8].

Вчитель-педагог В. Сухомлинський акцентує увагу на тому, що для того, «щоб людина прагнула до моральної краси і досконалості поряд себе» [8].

Згідно з пріоритетом гуманістичних цінностей, значенням індивіда в культурно-духовному розвитку країни цінність людини визначається духовною культурою, якою вона володіє.

Теоретичні розробки та практичний досвід щодо реалізації ідей гуманізації навчання і виховання учнівської та студентської молоді знайшли відображення у Законі України «Про освіту», а також сучасних концепціях, Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки та ін.

Нові підходи до здійснення гуманістичного виховання в сучасних умовах представлені у наукових працях вітчизняних вчених-педагогів: І. Беха, Е. Багрова, Ю. Бромля, А. Головатенка, Ф. Горовського, М. Євтуха, В. Заслуженюка, П. Кендзьора, Н. Миропольської, О. Рудницької, А. Солодкої, О. Сухомлинської, Т. Толочка, С. Федоренко, Г. Шевченко, А. Щербо. За результатами аналізу, можна стверджувати, що всі вчені розглядають питання співвіднесення держави і нації, особливостей етнонаціональної політики на сучасному етапі, роль національної свідомості, її духовності в процесі консолідації суспільства у зв'язку з полікультурним, громадянським вихованням учнівської та студентської молоді. А також були проаналізовані наукові праці закордонних дослідників: Дж. Бенкса, Дж. Брунера, Г. Гейя, Х. Жиру, Дж. Дьюї, А. Едмондсона, Д. Колба, Н. Ноддінгса, П. Палмера, Р. Пола та Л. Елдера, К. Робінсона, К. Роджерса та Х. Фрейбера та П. Фрейре.

Висвітленню загальних положень та окремих аспектів означеної проблеми присвячені численні праці І. Беха. «З повним правом можна сказати, стверджує І. Бех, що вищі моральні цінності – це і духовні цінності. Духовна цінність – це,

безумовно, самовартісне утворення, вище «Я». Таким чином, ми говоримо про духовність доброчинності або про одиницю, над якою маємо працювати. Ми – педагоги-вихователі і маємо виховувати цінності у вищевикладеному розумінні» [2, с.10]. «Головна ідея виховання особистості, – на думку І. Зязюна, – очікування від неї не відповідної, а відповідальної дії. Це, у свою чергу, передбачає не стільки формування людини за встановленими мірками і стандартами (хоча і без цього її поступ не відбудеться), скільки вміння виявити здібності суб'єкта виховання до творчості і вивести його на шлях культурного вселюдського творення [4, с.14]. За твердженням О. Сухомлинської, «мета педагогічного впливу полягає в допущенні дитини до тих християнських цінностей, які мають універсальне гуманістичне значення, абсолютний характер і, що найважливіше для виховання, позитивну спрямованість. Цієї мети можна досягти через систему завдань, зокрема формування моральної культури, толерантного ставлення до інших культур і традицій» [8, с.16].

Сучасні зміни в соціокультурній реальності вимагають переходу системи викладання на якісно новий рівень. З одного боку, необхідним є розробка і впровадження інноваційних технологій при реалізації комунікативного підходу, з іншого, важливо брати до уваги історичний досвід та традиції, які довели свою ефективність і були перевірені часом, моральну специфіку, особливості сприйняття нового у певному соціокультурному середовищі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри вагомий масив наукових розвідок як вітчизняних так й закордонних дослідників, присвячених гуманізації вищої школи, поза їх увагою усе ще залишається низка суттєвих аспектів. Зокрема, більшість сучасних вітчизняних праць акцентує увагу переважно на «студентоцентричному» векторі (що безумовно важливо в контексті акредитації освітніх програм), але за таких умов викладач виступає лише як ретранслятор або фасилітатор, що забезпечує комфорт здобувачів освіти. Водночас системний аналіз внутрішньої гуманістичної культури самого педагога, його емоційно-ціннісної сфери та здатності до глибокої професійної рефлексії в умовах трансформації освітнього простору залишається фрагментарним. Недостатньо

вивченим є механізм переходу від декларативного визнання гуманістичних цінностей до їх реального втілення в повсякденну комунікативну практику та міжособистісну взаємодію суб'єктів освітнього процесу.

Крім того, особливої актуальності набуває потреба переосмислення педагогічних засад гуманізації в контексті сучасних екстремальних викликів, з якими зіткнулися українські заклади вищої освіти. Якщо загальні філософські підходи до людиноцентризму в мирний час концептуалізовані досить детально, то прикладні аспекти підтримання психологічної стійкості (резильєнтності), збереження емпатії та формування соціальної згуртованості в умовах війни, суспільної кризи й тотальної цифровізації комунікації вимагають нового теоретичного обґрунтування. Наявне протиріччя між об'єктивною потребою у впровадженні гуманістичних моделей «педагогіки успіху» та дефіцитом конкретних технологій їх реалізації викладачем в умовах кризового сьогодення й зумовлює необхідність нашого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення актуальних аспектів гуманізації особистості викладача в освітньому процесі сучасного закладу вищої освіти. На основі аналізу та узагальнення наукової, навчально-методичної літератури уточнити сутність понять «гуманізація», «гуманістичне виховання», «гуманістичні цінності», «духовна культура»; розглянути основні пріоритети та інноваційні ідеї означеної проблеми в теорії та практиці. Проаналізувати сучасну закордонну літературу з предметного поля гуманізації вищої освіти для подальшого масштабування.

Результати дослідження. Гуманізація виховання - пріоритет завдання самореалізації особистості вихованця, створення умов для вияву обдарованості і талантів молоді, формування гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної. Процес гуманізації виховання сьогодні залежить перед усім від викладача. Йому належить провідна роль в удосконаленні роботи закладу світи. Принцип гуманістичної спрямованості виховання зорієнтований на повагу особистості, її суверенітет, віру у творчі сили й можливості людини, на

співпрацю у взаєминах між студентами, а також між ними та викладачами, стверджує вищу (самодостатню) цінність людини. Заклад вищої освіти стане новим, коли в ньому працюватимуть викладачі, яким притаманна гуманність, що виражається через людські почуття, повагу.

У основі особистісно орієнтованої підходу лежать провідні ідеї гуманізації освіти, що дозволяє усвідомити вихованцю діапазон своїх особистісних потреб і можливостей, виявити і розкрити своє «Я», виробляти вміння самостійно діяти, прагнути творчості, розвитку особистісного потенціалу та самовдосконалення, надає максимальної свободи вибору, збереження та укріплення стану здоров'я і почуття власної гідності тощо.

«Лише за дії особистісно орієнтованої технології, – зазначає І. Бех, – дитина в змозі відчувати, що вона не просто перебуває, а повноцінно живе в атмосфері високої людяності, яка має наповнити її своїм гуманним змістом. Тут потреба і почуття «бути Людиною» реально проймають кожен дію чи вчинок дитини. При цьому вона не повинна відчувати штучність ситуації, створеної педагогом для досягнення своїх цілей» [1, с. 203].

На сучасному етапі розвитку педагогіки відбувається осмислення ідей **педагогіки співпраці**. Саме стосунки співпраці найбільш ефективно сприяють самоствердженню особистості в освітньому процесі і становленню активної життєвої позиції в цілому, оскільки категорія «співпраця» являє собою складну єдність: форми перспективного взаємозв'язку, ґрунтованого на взаєморозумінні та взаємопереживанні; засоби організації спільної діяльності, тобто на «рівних», що передбачає прояв самостійності, активності й організованості; форми взаємодії учасників освітнього процесу, коли праця ґрунтується на взаємопідтримці і взаємодопомозі, тобто умінні студентів працювати разом як між собою, так і з викладачем при об'єднанні зусиль і погодженості дій.

Отже, співпраця не є самоціллю, а налагоджується для того, щоб людина набула знання й засоби діяльності, досвід спілкування й соціальної активності.

Педагогіка успіху, з нашого погляду, щільно пов'язана з гуманізацією навчання

і виховання. Вона наголошує на: утвердженні студентів у ролі суб'єкта освітнього процесу; переорієнтацію психології викладача на розуміння того, що студент не слухняний матеріал, з якого за допомогою цілеспрямованих педагогічних впливів можна сформувати будь-що, а це активний індивід, який може піддаватися впливам лише тоді, коли він захоче; перехід від навчання та виховання з примусу до (в ідеалі) самонавчання [1, с. 146].

«Виховання успіхом є однією з важливих умов розвитку особистості, – як зазначає І. Бех, – неможливо формувати позитивну особистість у діяльності, що приносить їй постійно невдачі. Лише успіх молодої людини формує у неї достатню віру в себе і на цій основі – прагнення стати кращою» [1, с.26].

Немаловажливим завданням, яке повинні вирішувати викладачі, є створення ситуації успіху і комфортної обстановки. Вона вирішується за допомогою диференційованих завдань студентам відповідно до їх темпераменту і можливостей, пропозиції різних шляхів вирішення завдання, пошуку нових шляхів досягнення цілі, різних форм вимогливості до студентів, бажання та вміння виховувати їх, розвивати, стимулювати самостійність, ініціативу, активність і творчість. Гуманізація виховного процесу потребує постійної і послідовної його індивідуалізації, тобто врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти, а також його персоналізації, тобто організація виховання і навчання здобувачів, виходячи з індивідуальних особливостей педагога. Навчальна комунікація як дидактична модель соціальної комунікації є віддзеркаленням найрізноманітніших соціальних ролей і відносин між людьми. Гуманний аспект повинен бути ознакою спілкування, складовою частиною навчальної мовленнєвої комунікації.

Гуманістичне спілкування припускає щире, довірливе спілкування, яке детерміноване не стільки зовні (метою, умовами, ситуацією, стереотипами), скільки зсередини (індивідуальністю, настроєм, ставленням до партнера).

Педагогічно виправданим є запровадження в освітній процес *алгоритмів ситуації успіху* – суб'єктивного переживання задоволення від процесу і результату (усі цілісно або будь-якої частини) самостійно виконаної діяльності. Технологічно

ця допомога забезпечується викладачем проведенням низки операцій, які здійснюються ним у психологічній атмосфері радості і схвалення, які створюються вербальними (мовними) і невербальними (міміко-пластичними) засобами. Підбадьорюючі слова і м'які інтонації, мелодійність мови створюють у поєднанні сприятливий психологічний фон, котрий допомагає молодій людині справитися з поставленими перед нею завданнями.

Виховання, побудоване на співпраці і взаємодопомозі, повинне стати одним із засобів упровадження у вищій школі принципу гуманістичної спрямованості виховання. Заклад освіти стає місцем і часом взаємного збагачення студентів і викладачів, творчої роботи, що приносять задоволення та радість, місцем і часом розумового, духовного і фізичного розвитку. Негативні явища, що знецінюють гуманне виховання, такі, як страх, стрес, агресивність студентів (і викладачів), зникають у процесі навчання шляхом співпраці і взаємодопомоги. Таке виховання зорієнтоване на демократичний стиль управління і діяльності студентів, і роботи викладачів.

У сучасній освітній практиці для викладача дуже важливо вміти відчувати в студентові рівного собі, бути готовим до душевного спілкування. Педагогічно організоване спілкування виступає провідною умовою гуманізації взаємин викладача зі студентом. В основі такого спілкування лежить гуманістична позиція викладача, що виявляється в особистісному підході до студента, орієнтації на проблемне діалогічне спілкування і спільну творчу діяльність. Викладач демонструє еталон стосунків людей, показує значення для них гуманістичних норм.

Педагогічне спілкування можливе за умов відкритості обох сторін, їх взаємної довіри. З цією метою створюється атмосфера дружньої прихильності, що дозволяє вільно виявляти своє власне «Я», не остерігаючись посягань на особисту індивідуальність з боку інших студентів та викладача. Тому ідея гуманістичної спрямованості підготовки майбутнього педагога має бути спрямована на постановку та розв'язання таких головних завдань: 1) розвиток у майбутніх викладачів мотиваційної професійної сфери; 2) формування у них педагогічного

мислення, професійної самосвідомості; 3) розробка сучасних технологій навчання, здатних на якісному рівні розвивати у студентів уміння та навички в роботі з учнями; 4) створення умов для самоосвіти і самовиховання; 5) включення майбутніх фахівців у діяльність, спрямовану на оволодіння ними досвідом розв'язання педагогічних заданих ситуацій. Для оволодіння гуманістично спрямованими способами взаємодії зі студентами викладачеві необхідно спеціально навчитися досягати професійного рівня, відповідної психологічної (особистісної) готовності. Все це вимагає не тільки організаційної перебудови відповідної системи, скільки розробки нового змісту психолого педагогічної підготовки – створення парадигми формування особистості і діяльності викладача. За характером взаємодії викладач є типовим представником професій типу людина-людина, у якій головний предмет праці – люди, їхні групи, колективи. Комунікативні процеси мають для його діяльності провідне значення, оскільки смисловий аспект спілкування викладача з вихованцями становить психологічне ядро його професії. Крім того, за ознаками тих ресурсів, які притаманні роботі викладача, його діяльність здійснюється за допомогою функціональних знарядь, до яких відносять виразні засоби поведінки (демонструючі й демонстративні жести, орієнтувальну поведінку), мови (функціональні висловлювання), а також – певні знання, в тому числі психолого-педагогічні; професійні правила розв'язання практичних та теоретичних задач, здатність до антиципатії, емпатичні здібності. За використання таких знарядь та умов діяльності робота викладача ставить підвищені вимоги до особистості, її моральних якостей, які спонтанно проявляються насамперед у взаємодії зі студентом. Професійні рамки спеціалізації рис особистості викладача, що окреслені таким чином, знаходять свій вираз у тих вимогах, яким він має відповідати. Серед загально психологічних профілюючими можна вважати вимоги до певних здатностей викладача: а) бути активним і винахідливим у пошуку адекватних педагогічних рішень, знаходити шляхи їх реалізації залежно від особливостей ситуації, енергійно здійснювати вплив на розум, почуття і поведінку вихованців, прагнути до ефективної участі в організації

діяльності здобувачів, заслужити їх довіру; б) утримувати в свідомості (на такому рівні активності, який дозволяє легко актуалізувати – робити центральним предметом свідомості) розгалужений комплекс різноманітних знань, відомостей, професійно-педагогічних способів дій, правил, адекватно оперувати ними, здійснювати належного рівня ефективності самоконтроль і саморегуляцію; в) володіти засобами організації діяльності здобувачів, керувати нею, навчаючи й виховуючи їх, сприяти становленню їхньої особистості, розумовому, емоційному, духовному вольовому розвитку, моральному вдосконаленню. Серед основних видів удосконалення педагогічної діяльності майбутніх фахівців є, по-перше, навчальна діяльність в її різноманітних формах – лекціях, лабораторно-практичних заняттях, на яких будується контекст майбутньої професійної діяльності; ідея гуманізації олюднення знань з педагогічних наук, в центрі яких знаходиться особистість студента; по-друге, діяльність, що означає відтворення в умовах закладу вищої освіти елементів педагогічної праці, а також певних взаємостосунків між суб'єктами діяльності. (тренінги, особистісно-рольові ігри, котрі моделюють предметний і соціальний зміст професійної педагогічної роботи). По-третє, навчально-професійна діяльність під час різних видів практики, виконання науково-дослідної роботи, індивідуальних творчих завдань, написання рефератів, есе, кваліфікаційних робіт. Під час вивчення низки психолого-педагогічних дисциплін майбутні фахівці аналізують педагогічні системи минулого і сучасного, знайомляться з конкретним досвідом педагогів-майстрів, оволодівають методикою втілення у освітній процес ідеї гуманізації в роботі вчителів-майстрів, в діяльності яких насамперед проявляється справжня любов до учня, повага до нього, віра в його можливості, прагнення виховати кожну дитину як індивідуальність, розвинути її творчі здібності, пізнавальні інтереси. Отже, передусім заклад вищої освіти має зорієнтувати студента на досягнення високого професійного рівня підготовки в процесі навчання, формування індивідуального стилю діяльності, творчого оволодіння засобами педагогічної комунікації. Це положення необхідно усвідомити не тільки як суспільно важливу вимогу, але і як суб'єктивно значуще

для кожного майбутнього педагога.

Поняття гуманізації явище багатовимірне. По-перше, у сучасному дискурсі гуманізації вищої освіти поняття «створення сприятливого освітнього середовища» розглядається як один із ключових чинників, що зумовлюють якість освітнього процесу. Таке поняття суттєво виходить за рамки розгляду матеріально-технічних умов, а передусім фокусується на цілому комплексі соціально-психологічних, педагогічних та ціннісних параметрів, які забезпечують повагу до людської гідності, підтримують внутрішню мотивацію та сприяють всебічному розвитку учасників освітнього процесу.

Низка закордонних дослідників вказують, що сприятливе освітнє середовище є багатовимірним: а) підтримка психологічного комфорту всіх учасників освітнього процесу. А. Едмонсон [12] вказує на необхідність свідомих зусиль задля формування атмосфери довіри, безпеки та взаємоповаги, де студенти та викладачі можуть вільно висловлювати думки.; б) визнання різноманітності та інклюзивності. Г. Гей [14] та Дж. Бенкс [9] звертають увагу на те, що сучасна гуманістична парадигма передбачає прийняття індивідуальних відмінностей — культурних, соціальних, когнітивних, релігійних, світоглядних. Освітнє середовище має бути чутливим до різних стилів навчання, життєвих досвідів і потреб здобувачів освіти. Інклюзивний підхід передбачає створення умов, у яких кожен здобувач, незалежно від особливостей розвитку, стану здоров'я чи соціального статусу, має рівний доступ до освітніх ресурсів і можливостей; в) сприяння розвитку критичного мислення, творчості та відповідальності. Р. Пол разом з Л. Елдером [23] наполягають, на тому, що гуманізоване освітнє середовище не обмежується комфортом; воно має стимулювати інтелектуальну активність, формувати здатність до рефлексії, самостійного прийняття рішень і творчого розв'язання проблем. У цьому контексті суголосно звучать наукові розвідки або К. Робінсона [24], в яких відстежується важливість таких педагогічних практик, які заохочують дискусію, дослідницьку діяльність, проєктне навчання та співпрацю.

Таким чином, створення сприятливого освітнього середовища постає як

багатовимірний процес, що інтегрує психологічні, соціальні, педагогічні та етичні компоненти. Воно є фундаментальною умовою реалізації гуманістичної моделі вищої освіти, орієнтованої на розвиток автономної, відповідальної та соціально зрілої особистості.

По-друге, у контексті сучасної педагогічної науки особливого значення набуває розгляд гуманізації як аксіологічного (ціннісного) підходу. У сучасному науковому дискурсі концепт гуманізації трактується не просто як методологічний інструмент (або множинні інструменти), а насамперед як власне світоглядна ціннісна орієнтація, яка зумовлює стратегічні орієнтири розвитку вищої школи. Такий підхід переміщує фокус освітнього процесу з суто прагматичного засвоєння знань на формування особистісних смислів та ціннісних пріоритетів здобувачів освіти, особливо цікавими у цьому напрямку є праці Дж. Дьюї [11] та Дж. Брунера [10].

Аналіз теоретичних джерел дає змогу виокремити ключові виміри аксіологічної моделі гуманізації: а) наголос на тріаді «свобода, відповідальність, солідарність». Гуманістична парадигма передбачає надання студенту свободи у виборі власної освітньої траєкторії, що водночас вимагає формування високого рівня суб'єктної відповідальності за результати навчання та власні рішення. Окрім цього, важливим складником постає солідарність — здатність до взаємопідтримки та конструктивної взаємодії в академічній спільноті; б) виховання цілісного гуманістичного світогляду. Освітній процес, побудований на засадах гуманізму, спрямований на інтеграцію загальнолюдських цінностей у внутрішній світ особистості. Це передбачає виховання емпатії, толерантності, поваги до прав і свобод інших людей, а також усвідомлення власної ролі у суспільному поступі.

Таким чином, аксіологічний вимір безпосередньо пов'язує гуманізацію з філософією освіти. Він перетворює навчання на простір духовного та інтелектуального становлення, де базові гуманістичні цінності стають основою для формування світоглядної культури майбутнього фахівця.

По-третє, у сучасних реаліях гуманізація вищої освіти постає як системна

відповідь на глобальні та локальні виклики сучасності. Доволі цікавим є зіставлення наукових розробок Д. Колба [17] та стратегічних документів Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) щодо змісту сучасних освітніх реформ. Дослідник розглядає особливості практичного впровадження принципу студентоцентризму, реалізацією компетентнісного підходу, забезпеченням академічної доброчесності, а також гнучким моделюванням індивідуальних освітніх траєкторій. До того ж, у контексті масштабних криз сьогодення — війни, суспільної поляризації, кризи довіри та стрімкої цифровізації — гуманізація розглядається у кількох стратегічних вимірах: а) спосіб збереження людяності та етичних орієнтирів в умовах техногенних та соціальних трансформацій; б) інструмент формування соціальної згуртованості, солідарності та взаєморозуміння в академічному середовищі; в) механізм підтримки психологічної стійкості (резильєнтності) та ментального здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Зазначені аспекти роблять досліджуване поняття надзвичайно актуальним для українських закладів вищої освіти (ЗВО), які змушені функціонувати в умовах екстремальних безпекових викликів. Тобто в сучасному дискурсі гуманізація — це не лише абстрактна філософська ідея, а й конкретний практичний принцип організації та модернізації вітчизняної вищої школи.

По-четверте, гуманізація як визнання самоцінності людської особистості. У класичному вимірі педагогічної науки гуманізація відображає фундаментальний принцип, згідно з яким людина постає не засобом, а ключовою метою та найвищою цінністю освітнього процесу, зокрема, на це звертають увагу дослідники К. Роджерс та Г. Фріберг [25]. У центрі цієї парадигми перебувають людська гідність, свобода, прагнення до саморозвитку та визнання унікальності кожного суб'єкта навчання. Водночас у сучасних дослідженнях наголошується, що цей концепт має двосторонній характер і стосується не лише здобувачів освіти, а й особистості самого педагога. Н. Нодінгс [20], П. Палмер [22], зокрема розширюють розуміння того, гуманізація передбачає рефлексію та актуалізацію професійно-особистісних якостей викладача, серед яких провідне місце посідають: а) емпатія

та етичність — здатність до глибокого розуміння емоційного стану студентів і неухильне дотримання норм професійної етики; б) педагогічна рефлексія — критичний аналіз власної діяльності та готовність до постійного професійного вдосконалення; в) здатність до співпраці та відкритість до іншої думки — готовність до конструктивного колегіального полілогу та повага до альтернативних поглядів.

Таким чином, у сучасному дискурсі гуманізація вищої освіти трактується як вияв внутрішньої культури педагога, що безпосередньо транслюється у його практичну діяльність.

По-п'яте, переосмислення авторитарних засад та відмова від монологічності в освіті. Згідно таких дослідників як П. Фрейре [13] та Г. Жиру [15], можна стверджувати, що у практично-педагогічному контексті гуманізація виступає дієвим інструментом подолання традиційного авторитаризму та переосмислення ролі викладача як єдиного суб'єкта освітнього впливу. Цей процес передбачає докорінну зміну комунікаційної парадигми й трактується через призму таких трансформацій: а) відмова від методів примусу на користь створення внутрішньої мотивації та стимулювання пізнавального інтересу; б) перехід до партнерської взаємодії, де взаємини між учасниками освітнього процесу будуються на засадах рівноправності та взаємоповаги; в) впровадження принципів діалогічності, що забезпечує живий обмін смислами, спільний пошук істин та повагу до академічної автономії студента.

Отже, зазначений вектор гуманізації ознаменовує системний рух від застарілої «викладач-центричної» (суб'єкт-об'єктної) до прогресивної «людиноцентричної» (суб'єкт-суб'єктної) моделі організації вищої освіти.

Висновки

У статті здійснено системний аналіз педагогічних аспектів гуманізації вищої освіти та обґрунтовано роль особистісного потенціалу викладача в цьому процесі. Результати дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Уточнено понятійно-категоріальний апарат. Доведено, що *гуманізація*

освіти є багатовимірним процесом, який передбачає перехід від авторитарного впливу до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, діалогу та партнерства. *Гуманістичне виховання* орієнтоване на формування *духовної культури* та внутрішніх ціннісних орієнтирів особистості, що виражаються через емпатію, солідарності та відповідальність.

2. Окреслено структуру освітнього середовища. Сприятливе освітнє середовище інтегрує психологічні, соціальні та етичні компоненти. Воно базується на: забезпеченні психологічного комфорту й довіри; визнанні різноманітності та інклюзивності; стимулюванні критичного мислення й творчості.

3. Аксіологічний підхід безпосередньо пов'язує гуманізацію з філософією освіти.

4. Обґрунтовано актуальність для вітчизняних ЗВО. В умовах російсько-української війни та соціокультурних криз гуманізація постає практичним інструментом модернізації вищої школи. Вона виконує функції збереження людяності, формування соціальної згуртованості та підтримки психологічної стійкості (резильєнтності) учасників освітнього процесу.

5. Визначено роль особистості викладача. Успіх гуманістичної парадигми залежить від внутрішньої культури педагога, що є ядром його професії. Сучасна людиноцентрична модель вимагає від викладача актуалізації таких якостей, як емпатія, етичність, педагогічна рефлексія та готовність до діалогічної співпраці на рівних.

6. Виокремлено ефективні педагогічні механізми. Реалізація гуманістичних засад забезпечується впровадженням технологій *педагогіки успіху* (створення ситуацій радості й схвалення) та *педагогіки співпраці* (взаємодопомога, відсутність примусу). Підготовка майбутніх викладачів має включати олюднення знань та моделювання професійного контексту через тренінги та інтерактивні ігри.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з розробкою методичного

інструментарію для розвитку гуманістичної культури викладачів та дослідженням специфіки емпатійної взаємодії в умовах цифровізації освітнього простору ЗВО.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Книга 1 Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. видання. Київ . 2003. 280 с.
2. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці : «Букрек». 2018. 296 с.
3. Безкоровайна О.В.,Ткачук А.І. Сучасні аспекти формування громадянської солідарності у майбутніх вчителів іноземної мови в умовах міжкультурного інформаційного простору. Інноватика у вихованні: зб. наук. праць. Рівне: РДГУ. № 18. 2023 С. 35-44.
4. Зязюн І.А. Філософія виховання як очікування відповідальної дії. Вища освіта України: теоретичний та науковий часопис: №2 (додаток 1). Київ-Рівне. 2007. 378 с.
5. Кендзьор П. І. Інтеграція через діалог: система організації полікультурного виховання у школі : монографія. Львів : Панорама. 2016. 378 с.
6. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. та ін. Освітні технології: навчально-методичний посібник. Київ: А.С.К. 2001. 256 с.
7. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю. Том 3. Київ. 1976. 610 с.
8. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовної особистості на основі християнських моральних цінностей. *Шлях освіти*. 2002. № 4. С. 13–19.
9. Banks J. A., McGee Banks C. A. Multicultural Education: Issues and Perspectives. 10th ed. Hoboken: Wiley, 2019. 384 с.
10. Bruner J. The Culture of Education. Cambridge: Harvard University Press, 1996. 224 с.
11. Dewey J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916. 434 с.
12. Edmondson A. The Fearless Organization: Creating Psychological Safety

in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth. Hoboken: Wiley, 2019. 256 c.

12. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. 30th anniversary ed. New York: Continuum, 2000. 183 c.

13. Gay G. Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice. 3rd ed. New York: Teachers College Press, 2018. 384 c.

14. Giroux H. A. On Critical Pedagogy. New York: Bloomsbury Academic, 2020. 280 c.

15. Hehir T. New Directions in Special Education: Eliminating Ableism in Policy and Practice. Cambridge: Harvard Education Press, 2005. 224 c.

16. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. 2nd ed. Upper Saddle River: Pearson Education, 2015. 390 c.

17. Ladson-Billings G. The Dreamkeepers: Successful Teachers of African American Children. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2009. 256 c.

18. McLaren P. Life in Schools: An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education. 6th ed. Boulder: Paradigm Publishers, 2015. 368 c.

19. Noddings N. Caring: A Relational Approach to Ethics and Moral Education. 2nd ed. Berkeley: University of California Press, 2013. 304 c.

20. Nieto S., Bode P. Affirming Diversity: The Sociopolitical Context of Multicultural Education. 7th ed. Boston: Pearson, 2018. 464 c.

21. Palmer P. J. The Courage to Teach: Exploring the Inner Landscape of a Teacher's Life. 20th anniversary ed. San Francisco: Jossey-Bass, 2017. 288 c.

22. Paul R., Elder L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. 3rd ed. Upper Saddle River: Pearson, 2012. 528 c.

23. Robinson K. Out of Our Minds: Learning to Be Creative. 3rd ed. Chichester: Wiley, 2017. 326 c.

24. Rogers C., Freiberg H. J. Freedom to Learn. 3rd ed. Columbus: Merrill, 1994. 448 c.

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ